

El conflicte de «La Neotípia» (1905-1911). Un episodi clau en la pugna entre lerrouxistes i anarquistes

The conflict at «La Neotípia» (1905-1911). A key episode in the struggle between Lerrouxists and Anarchists

Per Antoni Dalmau i Ribalta

RESUM:

Un dels elements més significatius del panorama polític i social de la Catalunya de l'inici del segle XX va ser sens dubte la irrupció del lerrouxisme. La personalitat singular d'Alejandro Lerroux va sacsejar bona part dels fonaments d'una societat en crisi, en la qual es produïa la substitució dels vells partits dinàstics i en la qual l'anarquisme, preponderant en el moviment obrer, passava per uns moments particularment crítics. Ben aviat, i com no podia ser d'altra manera, va produir-se entre els radicals i els anarquistes un autèntic pols per veure qui aconseguia emportar-se els obrers darrere seu. Sens dubte l'episodi més clamorós d'aquesta pugna va produir-se en el conflicte –no prou estudiat fins ara– que va suscitar-se al voltant d'una societat de les arts gràfiques, anomenada «La Neotípia» i creada l'any 1905.

PARAULES CLAU:

Lerrouxisme, anarquisme, arts gràfiques, «Arte de Imprimir», «La Neotípia», Barcelona, s. XX.

ABSTRACT:

The emergence of Lerrouxism is undoubtedly one of the key events in the political and social panorama of early twentieth-century Catalonia. The unique personality of Alejandro Lerroux shook the foundations of a society in crisis, in which the old «dynastic» parties were being superseded and the Anarchist movement, by far the main force in the labour movement, was going through a particularly bad patch. Inevitably, Lerroux's followers, the Radical Republicans, and those of the Anarchist movement soon became bitter rivals for the support of the workers. The most resounding episode in this struggle was the as yet little studied conflict at a printers' cooperative called «La Neotípia», founded in 1905.

KEYWORDS:

Lerrouxism, Anarchism, printing, «Arte de Imprimir», «La Neotípia», Barcelona, twentieth century.

Com és prou sabut, un dels elements més significatius del panorama polític i social de la Catalunya de l'inici del segle XX va ser sens dubte la irrupció del lerrouxisme. La personalitat singular, populista i revolucionària, d'Alejandro Lerroux va sacsejar bona part dels fonaments d'una societat en crisi, en la qual apareixien noves expressions polítiques en substitució dels vells partits dinàstics i en la qual

l'anarquisme, preponderant en el moviment obrer, estava passant per uns moments particularment crítics.¹

Ben aviat, i com no podia ser d'altra manera, va produir-se entre els republicans radicals de Lerroux i els anarquistes el que se n'ha dit una autèntica *lutte d'influence* –l'expressió és de Connelly Ullman–, per veure qui aconseguia emportar-se darrere seu el moviment obrer. D'episodis d'aquesta pugna va haver-n'hi uns quants, per exemple en el si del Centre Obrer d'Estudis Socials (1907), alternats amb períodes d'entesa, per exemple a l'exili de París (1905-1906) o, a l'interior, al voltant de la Lliga de Defensa dels Drets de l'Home (1905), que precisament agrupava àcrates i lerrouxistes. I un dels fets que va exacerbar encara més les tensions va ser l'«èxit» que, a partir de 1907, va aconseguir Lerroux en arrossegar darrere seu un nombre significatiu d'antics anarquistes cap als rengles del seu partit, apartant-los de l'apoliticisme llibertari.²

Simultàniament, però, l'aparició de Solidaritat Obrera a mitjan 1907 va fer comprendre al líder republicà que era en el si d'aquest nova forma d'unió i de mobilització obrera on es jugaria definitivament la partida. Per això la guerra sorda va extremar-se més encara, i sens dubte l'episodi més clamorós d'aquest pols sistemàtic va produir-se en el conflicte que va suscitar-se al voltant d'una societat anònima de les arts gràfiques, anomenada *La Neotípi*, que havia estat creada l'any 1905. D'aquest conflicte, estudiat fins ara només d'una manera relativament sumària per diversos autors, ens ocuparem àmpliament en aquestes pàgines.

La Sociedad del Arte de Imprimir de Barcelona

Per buscar els orígens d'aquesta història cal remuntar-se a les acaballes del segle XIX. Concretament al 16 de juliol de 1899, data en què es va constituir la «Sociedad del Arte de Imprimir de Barcelona», amb seu social al carrer de l'Hospital, 106, 1r., domicili que ho era també del Centre d'Ebenistes. Es tractava d'una societat «purament de resistència» dels obrers «de l'Art de Gutenberg» que agrupava a l'inici uns cinc-cents socis i que tenia com a òrgan d'expressió un *Boletín* que va treure el seu primer número el 31 de desembre d'aquell mateix 1899 i que en principi publicava un parell de números l'any.³

La comissió organitzadora de la societat estava integrada per Josep Guayta, Josep Moliné, Ignasi Clarià, Antoni Casas, Josep Roman, Ricard Falcó Mayor, Josep

1. Considerem innecessari reproduir aquí la bibliografia existent sobre l'època, recollida a A. DALMAU, *El cas Rull. Viure del terror a la Ciutat de les Bombes (1901-1908)*, Barcelona, Columna, 2008. Recordem, només, en el cas del lerrouxisme, els dos llibres principals de referència: J. B. CULLA I CLARÀ, *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*, Barcelona, Curial, 1986, i J. ÀLVAREZ JUNCO, *El emperador del Paralelo. Lerroux y la demagogia populista*, Madrid, Alianza Editorial, 1990.

2. CULLA, *El republicanisme lerrouxista...*, 90-91.

3. A l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB) hi ha una col·lecció del *Boletín* que cobreix els anys 1899-1902, 1904-1909 i 1911 (malgrat les interrupcions, conserva la numeració). Com és lògic, n'hem extret un bon nombre d'informacions.

Castellà, Miquel Parera i Josep Bosch.⁴ Un cop constituïda, es va nomenar una comissió administrativa encarregada d'endegar la nova organització, formada de la manera següent: president, Josep Moliné; tresorer, Josep Bosch; i vocals, Rafael Espert, Ramon Larrosa, Jaume Llopis, Francesc Millà, Enric Urdian, Ramon Latorre i Josep Montull, els dos darrers en representació de la secció d'Estampació. Una comissió de propaganda va ser creada en sessió del 6 d'agost, integrada pels «companys» Clarià, David, Cerrillo, Martínez, Dalmau, Falcó i Casas.

El caràcter d'organisme de resistència i de defensa dels obrers, oposat «a la desmesurada codícia de nuestros burgueses, que nos explotan y nos vejan cada vez más», va quedar ben explícit des del primer moment, quan per exemple va negar-se l'entrada a la societat al propietari d'una impremta.

El tipògraf Ignasi Clarià

Acabem de veure que un dels promotors de l'«Arte de Imprimir», l'any 1899, va ser Ignasi Clarià, l'home cridat a tenir el protagonisme principal en el conflicte de què s'ocupa aquest treball. És l'hora, doncs, de traçar-ne els trets biogràfics, mirant d'ampliar notablement el que se n'ha publicat fins ara.⁵

Ignasi Clarià i Sanromà, del qual ignorem el lloc i l'any tant del naixement com de la defunció, pertanyia sens dubte al món de les arts gràfiques i era tipògraf.⁶ En el pla personal, sabem que va unir-se per l'Església amb una primera dona, «muy hermosa», de la qual ignorem el nom i que després, almenys entre 1902 i 1907, la seva nova companya va ser Dolors Samsó i Font, una mestra laica nascuda a Vilafranca del Penedès que dirigia a Barcelona una escola racionalista de nom «Germinal» i que li hauria donat dos fills.⁷

4. Contra la intenció primera, els organitzadors van resoldre el 25 de juny de 1899 no adherir-se a la Federación Tipográfica Española.

5. Algunes notes biogràfiques de Clarià a: X. CUADRAT, *Socialismo y anarquismo en Cataluña (1899-1911). Los orígenes de la CNT*, Madrid, Revista de Trabajo, 1976; M. T. MARTÍNEZ DE SAS I P. PAGÈS (coord.), *Diccionario biográfico del movimiento obrero en los Países Catalanes*, Barcelona, Ed. Universitat de Barcelona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, 392; i M. ÍÑIGUEZ, *Enciclopedia histórica del anarquismo español*, Vitòria, Asociación Isaac Puente, 2008, tom I, 405.

6. Hem identificat el seu segon cognom, fins ara desconegut, a la *Causa contra Trinidad Alted Fornet, Emiliano Iglesias Ambrosio, Luis Zurdo de Olivares y Juana Ardiaca Mas por el delito de rebelión militar*, Madrid, Sucesores de J. A. García, 1911, 256. Cal dir, però, que alguna vegada apareix en la premsa de l'època com a «Canramon»: tanmateix, el fet que aquest sigui un cognom inexistent a Catalunya i que aparegui només en citacions judicials, ens fa pensar finalment en un error clar de transcripció de l'autèntic «Sanromà».

7. Sobre la primera unió, vegeu *El Productor*, 14 de setembre de 1901. Sobre Dolors Samsó, vegeu *El Rebelde*, 31 de març de 1904, *La Vanguardia*, 6 de juliol de 1906, i *El Progreso*, 16 de gener de 1907. Clarià i Samsó havien anunciat la seva unió amb aquesta carta a *Tierra y Libertad* (Madrid, núm. 170, 16 d'agost de 1902): «Impulsadas nuestras personas por la simpatía y el amor y, creyendo interpretar los ideales de acracia que nos son queridos, hemos unido nuestras voluntades bajo un mismo techo, sin ingerencias, convencionalismos ni tutelas de especie alguna. Tenemos la satisfacción de participarlo á amigos y camaradas»...

Sobre l'aspecte físic de Clarià, ell mateix es descrivia d'aquesta manera: «alto, moreno, barba negra, piernas y brazos que no se acaban nunca y nariz más que regular». Pel que fa a la seva personalitat, posseïm si més no el testimoni d'Alejandro Lerroux:

Era un hombre serio, áspero, de carácter y de energía, pero sin violencias de gesto ni de palabra. Por entonces pensaba yo que debía tener algún dolor íntimo en el alma y muchos años después supe que no había desacertado en mi sospecha. [...] Clariá era un hombre frío, sereno, enérgico y valeroso.⁸

Quant als inicis de la seva militància anarquista, sabem pel mateix Clarià que el 1892 o 1893 va estar detingut vuit o nou dies per una vaga i que després va ser processat dues vegades per associació il·lícita.⁹ Més endavant, una nova referència ens la dóna un personatge polèmic i confús, que ha de ser llegit sempre amb preveïnció a causa de la seva condició de furibund renegat del seu anarquisme juvenil. Es tracta de *Constant Leroy* (de nom real José Sánchez González, àlies *Miguel Villalobos Moreno*, àlies *Lorenzo B. Serrano*, àlies *José Fernández*). A la seva obra *Los secretos del anarquismo*, afirma això que segueix:

[En 1901] existía en Barcelona la *Federación Regional Obrera*, organización compuesta de las Secciones de los diferentes oficios.

Ferrer reclutó unos cuantos agitadores revolucionarios de los más significados y elocuentes, para la propaganda de sus ideales, con los que formó grupos de anarquistas denominados Sección Varía, y adheridos a la Federación. [...]

Ignacio Clariá, Mariano Castellote, Juan Basón [en realitat Bassons o Bassons], J. Grau y Guardia, Usón, y otros militantes anarquistas inspirados y ayudados por Ferrer, entraron a formar parte del Consejo Directivo de la Federación, y se hicieron los oradores insustituibles en todos los mítines y conferencias que se celebraban.

El periódico de Ferrer, *La Huelga General*, se convirtió en el órgano de la Federación, y con los obreros más exaltados que encontraban en las Secciones, formaban grupos de acción revolucionaria, a los que Ferrer, Clariá y Lorenzo instruían en las enseñanzas y prácticas revolucionarias.¹⁰

8. L'aspecte físic a *El Productor*, 14 de setembre de 1901. La personalitat, a A. LERROUX, *Mis memorias*, Madrid, Afrodisio Aguado, S.A., 1963, 646-647. Molts anys després del conflicte que explicarem, un testimoni tan parcial i interessat com el dirigent radical Emiliano Iglesias evocava així la figura de Clarià: «Ciudadano ejemplar, obrero sin tacha, anarquista rectilíneo poco complaciente con las farsas, enjuagues y caciquerías de los que en la sombra manejaban el cotarro obrerista» (*Solidaridad Obrera*, 14 de gener de 1917).

9. *El Productor*, 14 de setembre de 1901.

10. C. LEROY, *Los secretos del anarquismo*, Mèxic, Renacimiento, 1913, 154-155. L'anomenada Federació de Societats Obreres de la Regió Espanyola (FSORE, o Federació de Societats de Resistència, o també Federació Regional Espanyola, que va ser coneguda de totes tres maneres, i encara amb alguna altra combinació dels mots definitoris) va néixer l'octubre de 1900 i va arribar

En efecte, Clarià dirigia formalment *La Huelga General* (1901-1903), el periòdic promogut i finançat per Ferrer i Guàrdia, on aquest va publicar una dotzena d'articles detonants amb el pseudònim de *Cero*, en els quals va fer explícita la seva ruptura amb el republicanisme i va advocar per la vaga general revolucionària.¹¹ Com veurem de seguida, la direcció nominal de *La Huelga General* va comportar-li a Ignasi Clarià diversos processaments i condemnes.

Tres mesos després d'aparèixer el periòdic, va tenir lloc a la ciutat de Barcelona una de les mobilitzacions obreres més importants d'aquella època: la vaga general del febrer de 1902, convocada en solidaritat amb els obrers metal·lúrgics que reclamaven la jornada de nou hores. La vaga va afectar entre 80.000 i 100.000 treballadors i es va saldar amb un amarg fracàs en les aspiracions dels convocants, a més del nombre –oficial però sens dubte molt reduccionista– de 12 morts i 44 ferits.¹² Clarià va ser un dels capdavanters d'aquesta mobilització i en va resultar greument ferit i empresonat, en unes circumstàncies dramàtiques –un oficial va disparar-li quan ja estava ferit a terra– que ell mateix va explicar amb tot detall, un any després, al periòdic que dirigia. Així, i referint-se concretament a la jornada del 19 de febrer, Clarià deia entre altres coses:

Desperté en el Hospital Militar, donde me sacaron la bala de revólver, que se incrustó en el esternón, horadándole de parte a parte, aunque por su resistencia le privó de caer en la cavidad torácica. Reconocieron, además, un balazo en la mano izquierda; otra de bala mauser, que me atravesó de parte á parte sobre la pelvis, la cavidad abdominal; un machetazo que interesó la columna vertebral, é infinidad de heridas menores y contusiones en la espalda y piernas, producidas por culatazos.¹³

La participació tan significativa de Clarià a la vaga va comportar-li de ser detingut i processat en una causa que instruïa el comandant d'infanteria Miguel Gotarredo-

a celebrar cinc congressos, per desaparèixer formalment al maig de 1907 després d'haver-se anat esllanguint com a mínim durant un parell d'anys.

11. *La Huelga General* va treure 21 números entre el 15 de novembre de 1901 i el 20 de juny de 1903 (vegeu-ne la fitxa a F. MADRID SANTOS, *La prensa anarquista y anarcosindicalista en España desde la I Internacional hasta el final de la Guerra Civil*, Tesi doctoral inèdita, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1989, vol. II, tom 1, 441). Vegeu també, entre d'altres, J. AVILÉS FARRÉ, *Francisco Ferrer y Guardia. Pedagogo, anarquista y mártir*, Madrid, Marcial Pons, 2006, 129-131, i dos articles recents: A. PALÀ MONCUSÍ, «Francesc Ferrer i Guàrdia i *La Huelga General*. Publicisme, organització sindical i revolució (1901-1904)» i F. POBLET, «*La Huelga General* i els textos de Ferrer i Guàrdia», tots dos a *Afers* 64, 2009, 529-547 i 565-584, respectivament.

12. Exagerant probablement en un sentit contrari, Alfonso Colodrón afirma que, en realitat, va haver-hi un centenar de morts, uns 300 ferits i uns 500 empresonaments posteriors («La huelga general de Barcelona de 1902», *Revista de Trabajo* 33, 1971, 67-120).

13. «Mi asesinato», *La Huelga General*, 20 de febrer de 1903, 5. Reproduït parcialment a CUADRAT, *Socialismo y anarquismo...*, 82. En aquesta mateixa vaga de 1902 també va ser detinguda la companya de Clarià, Dolors Samsó (*Suplemento a la Revista Blanca*, 11 de gener de 1902). Detalls de la detenció i danys soferts per Clarià a *El Porvenir del Obrero*, Maó, 22 de març de 1902, 3.

na contra ell i 54 més «por el delito de excitar, promover y alentar para la huelga general ocurrida en Barcelona el diecisiete de febrero de mil novecientos dos, produciéndose los delitos de agresión é insulto á fuerza armada, que revistieron los caracteres de sedición, ocasionándose con tal motivo varios muertes y gran número de heridos». Alliberat al juny de 1902, finalment no va haver de complir condemna, ja que en aquesta causa va recaure una resolució d'indult el mateix octubre d'aquell any.¹⁴ Diguem, també, que com a conseqüència de la vaga, *La Huelga General* va ser suspesa per les autoritats gairebé durant un any: va reaparèixer al gener de 1903, per morir definitivament al juny d'aquell mateix any. En l'endemig, tant des de l'Hospital com des de la presó Model, Clarià enviava cartes als periòdics o als congressos obrers, com va esdevenir-se al maig de 1902 quan un grup de detinguts van escriure al setmanari *El Porvenir del Obrero*, de Maó, en contra d'unes manifestacions de Francisco Silvela o quan ell i Anselmo Lorenzo van adreçar-se formalment des de Barcelona al congrés anarquista de Lieja.¹⁵ El 7 de setembre de 1902 va tornar a ser detingut arran d'una reunió dels obrers calderers al local conegut per *L'Olla*, a la Barceloneta, i dels successos posteriors que s'hi van produir i en els quals va morir un obrer d'un tret de la policia; Clarià, però, va ser alliberat al cap d'un mes.¹⁶

A les acaballes d'aquell mateix 1902, Ignasi Clarià va ser detingut de bell nou, aquesta vegada per un intent fallit de vaga general i per l'aparició d'uns fulls volants adreçats «Á los trabajadores» en els quals s'excitava els obrers a manifestar clarament al vicepresident de la República Argentina, llavors de pas per Barcelona, la seva repulsa per l'expulsió del país que havien sofert alguns anarquistes. El 5 de gener de 1903, el jutge del districte del Parc va disposar-ne la llibertat, però el cas és que tots els detinguts van continuar a la presó, sense saber ben bé quina era la seva situació processal, segurament posats a disposició del nou governador civil, Carlos Espinosa de los Monteros. Així ho denunciaven en una carta oberta adreçada a aquest darrer, datada el 14 de gener de 1903, publicada al setmanari *El Productor* tres dies després i signada per Clarià, Samuel Torner, Pere Vidal, Pere Bosch, Enric Erín, Francesc Callís i Francesc Vilarrubias.¹⁷ Alliberat en una data que desconeixem, va tornar a ser empresonat l'11 de maig, aquest cop per no haver-se

14. Vegeu *La Vanguardia*, 20 de novembre de 1902. Així, doncs, l'havien tornat a detenir, ja que, segons J. ROMERO MAURA –que cita *The Times*, 6 d'octubre de 1902–, Ignasi Clarià, Mariano Castellote i Josep Ferrer van sortir de la presó el 5 d'octubre (*La Rosa de Fuego. El obrerismo barcelonés de 1899 a 1909*, Barcelona, Grijalbo, 1974 [Madrid, Alianza, 1989], 224). Per la seva banda, J. CONNELLY ULLMAN, a *La Semana Trágica. Estudio sobre las causas socioeconómicas del anticlericalismo en España, 1898-1912*, Barcelona, Ariel, 1972, 226, afirma de manera inexacta que Clarià va haver de complir «condemna» per complicitat en l'organització de la vaga.

15. *El Porvenir del Obrero*, 24 de maig de 1902 i *Tierra y Libertad* (Madrid), 14 de juny de 1902.

16. *Tierra y Libertad*, 20 de setembre i 11 d'octubre de 1902. Sobre els fets, vegeu *La Vanguardia*, 8 de setembre de 1902 i, ben diferentment, *El Porvenir del Obrero*, 20 de setembre de 1902. Versió directa dels detinguts en aquest mateix setmanari menorquí, en l'edició del 28 de setembre de 1902.

17. Els fets eren encara més confusos perquè, feia pocs dies, la policia havia informat de la descoberta de dues bombes *orsini* en un camp dels afores de Sarrià, al costat del terme de

presentat al jutjat com tenia l'obligació de fer cada mes. Pocs dies després, el 25 de maig, mentre es trobava encara a la presó, va morir la mare de Clarià, sense que ell tingués cap possibilitat d'abandonar temporalment la garjola: no va ser fins al 19 d'agost d'aquell 1903 que va ser deixat en llibertat provisional.¹⁸

Encara al febrer de 1904, Ignasi Clarià i Sanromà es va haver de sotmetre a un consell de guerra per haver publicat a *La Huelga General* un article «excitando a la rebeldía», però ignorem quina sentència hi va recaure.¹⁹ En canvi, és ben cert que va ser condemnat per un altre consell de guerra a dotze anys de presidi major per haver traduït i editat el fullet *Por qué de la Huelga General* (1903): la condemna declarava provats els càrrecs de provocació a la rebel·lió militar, sedició militar, inducció a la deserció, rebel·lió i sedició.²⁰ I per si fos poc, tot seguit li va recaure una altra condemna de sis anys –l'acusació inicial era per a dotze– com a responsable editorial de l'edició castellana d'un *Manual del soldado* (1903), elaborat originàriament, com l'anterior, per la Fédération des Bourses du Travail de France et des Colonies.²¹ Així i tot, i just a l'inici de la seva condemna, a l'estiu de 1904 Clarià publicava encara un article antimilitarista, «Ecce Militarismo», a *El Rebelde*, el periòdic anarquista que Antonio Apolo i Julio Camba editaven aleshores a Madrid.²² No gaire abans, Clarià havia estat també un dels signants d'una crida de data 25 de juliol de 1904 adreçada «A tots els qui s'interessen per les víctimes de la barbàrie espanyola» i que va ser reproduïda a la premsa francesa.²³

El cas és que la severa condemna de Clarià, que va iniciar-se al penal de Tarragona, no va allargar-se gaire –poc més de dos anys–, en bona mesura gràcies

Vallvidrera, i no es descartava que les detencions hi tinguessin alguna cosa a veure (*El Productor*, 10 de gener de 1903).

18. Notícia de l'alliberament a *Heraldo de Madrid*, 20 d'agost de 1903, i a *Tierra y Libertad*, 22 d'agost de 1903. El cas és que, a mitjan 1903, Clarià ja havia acumulat vuit processos judicials, quatre per la jurisdicció civil i quatre per la militar. Sobre aquest embolic de causes, vegeu «El autoritarismo y *La Huelga General*», a *La Huelga General*, 20, 5 de juny de 1903.

19. *La Vanguardia*, 10 i 28 de febrer de 1904. L'article era de Charles Malato, portava el títol de «Remember» i va ser publicat l'1 de maig de 1903. Estava dedicat als afusellats de Montjuïc del 4 de maig de 1897. La frase considerada delictiva era concretament «hay que hacer propaganda en los cuarteles y en las fábricas...» (vegeu carta de Clarià a *L'Espagne Inquisitoriale*, 1, París, 30 de març de 1904).

20. CUADRAT, *Socialismo y anarquismo...*, 93-94. El títol sencer d'aquest opuscle de 32 pàgines era *Por qué de la Huelga General. Su objeto. Sus medios. El día siguiente. Contestación a Jaurés* (Barcelona, *La Huelga General*, 1903, Biblioteca de la Huelga General, 4).

21. El *Manual del soldado. Patria, ejército, guerra* constituïa l'opuscle núm. 5 de la Biblioteca «La Huelga General», Barcelona, *La Huelga General*, 1903.

22. Datat a la presó de Barcelona el 20 d'agost de 1904 i publicat a *El Rebelde*, 1 de setembre de 1904 (CUADRAT, *Socialismo y anarquismo...*, 94-95, n. 145).

23. Per exemple al periòdic anarquista *Le Liberaire*, dirigit per Sébastien Faure, del 27 d'agost de 1904, sota el títol «Au pays des moines» (retall de premsa a l'Archive de la Préfecture de Police de París, APPP, B.a/1511). Eren signants del text, a més de Clarià, Maurice Bernardon, Josep Nin, Jesús Navarro Botella, Ignasi Mai, D. Ragon i Francesc Soler. L'escrit intentava alertar l'opinió contra una presumpta maniobra del govern Maura per fer veure que era fals que haguessin estat torturats els implicats en el cèlebre cas d'Alcalá del Valle.

a les actives gestions d'Alejandro Lerroux, que va intentar una revisió de la causa i al final va obtenir-ne un indult.²⁴ Així, doncs, el maig de 1905 es va dictar una reial ordre del ministeri de la Guerra disposant que «se ponga en libertad á Ignacio Clariá y 17 compañeros suyos, presos en las cárceles de Barcelona por el delito de sedición cometido por medio de la imprenta».²⁵

El 6 de gener de 1906, Clarià va entrar a la junta de l'«Arte de Imprimir» com a vocal, però va dimitir-ne poques setmanes després. I un parell d'anys més tard, concretament el 1908, reapareixeria com a cap de taller del diari lerrouxista *El Progreso* i com a afiliat al Partit Radical, pertinença que ell negaria molts anys més tard (1938).²⁶ D'aquí, i d'una animadversió profunda contra el cèlebre dirigent anarquista Tomás Herreros, naixeria el conflicte que ens ocupa.²⁷ Però més enllà del desenllaç d'aquest conflicte –que explicarem més endavant– i de l'allunyament consegüent dels anarquistes, Clarià va continuar mantenint una relació estreta amb Francesc Ferrer i Guàrdia i amb Anselmo Lorenzo.²⁸ Com diu X. Cuadrat, «Clariá pudo haber desempeñado un importante papel como vínculo o eslabón entre los anarquistas y Ferrer Guardia, por una parte, y entre éste y Alejandro Lerroux, por otra».²⁹

Quan va produir-se la Setmana Tràgica, Ignasi Clarià, que continuava treballant a *El Progreso*, va tornar a estar particularment actiu, naturalment dins els rengles del Partit Radical. Ens consta sobretot el paper que va jugar el darrer dia de la revolta, el

24. Una carta de Clarià a Lerroux de 26 d'agost de 1904 testimonia l'agraïment del primer envers el segon i la petició de noves gestions per aconseguir l'indult. Clarià ho veia difícil, entre altres coses perquè els jutges militars havien amenaçat el capità general de causar baixa en el servei actiu si l'indult es proposava (Centro Documental de la Memoria Histórica, Salamanca, GC: 39/694, carta citada a CUADRAT, *Socialismo y anarquismo...*, 93-94). Vegeu també LERROUX, *Mis memorias*, 395-396. Anys més tard, el 18 de gener de 1907, i des de les pàgines d'*El Progreso*, Clarià agrairia públicament les noves gestions efectuades per Lerroux, aquest cop per aconseguir un indult particular per a la seva companya, Dolors Samsó, que complia pena de presó.

25. *La Vanguardia*, 19 de maig de 1905.

26. El desmentiment de Clarià a *Oficina de Propaganda Exterior CNT-AIT-FAI*, document amb la seva signatura de data 30 de novembre de 1938 (citat a ÍÑIGUEZ, *Enciclopedia histórica...*, tom I, 405). És impossible saber si va arribar a «afiliar-s'hi» o no; en tot cas, fos per convicció o per agraïment a Lerroux, la seva implicació i col·laboració amb el Partit Radical va ser evident i sostinguda fins que va fugir a l'Argentina després de la Setmana Tràgica.

27. La notorietat de Tomás Herreros Miguel (1866-1937) en l'anarquisme de l'època ens estalvia haver de resumir-ne les principals dades biogràfiques (vegeu per exemple M. ÍÑIGUEZ, *Enciclopedia histórica...*, tom I, 832-833). A part del conflicte de què tractem, Herreros va mantenir un enfrontament profund amb Lerroux, a qui va desemascarar per altres causes en l'opuscle *Lerroux tal cual es. Historia de una infamia relatada por el mismo obrero que ha sido víctima de ella* (Barcelona, Tipografía El Anuario de la Exportación, 1907). Tanmateix, els exemplars i el motlle tipogràfic d'aquest fulletó, que va aparèixer just abans de les eleccions legislatives del 21 d'abril, van ser recollits per la policia tant als locals de la impremta com al domicili de l'autor (*La Tribuna*, 13 d'abril de 1907).

28. Ho demostra, per exemple, la fotografia de tots tres (primavera de 1909) al parc de Barcelona que apareix publicada al llibre de F. MONTSENY, *Anselmo Lorenzo. El hombre y su obra*, coberta d'Amster. S.L., Ediciones Españolas, 1938 [reed.: s.l., Espoir, 1970 (Toulouse: Imp. du Sud-Ouest)]. Montseny designa erròniament Clarià amb el nom de «José».

29. CUADRAT, *Socialismo y anarquismo...*, 95.

dissabte 31 de juliol: havent tingut notícia de la detenció del líder lerrouxista Emiliano Iglesias –un home que tenia fama de portar «en todo una conducta desordenada»–, Clarià va córrer cap a casa del detingut, al carrer de Pelai, 40, pral. 1^a, per emportar-se'n tots els papers comprometedors. La policia va arribar al domicili d'Iglesias quan Clarià encara hi era, de manera que aquest no va tenir cap més remei que fugir despenjant-se per una finestra. Com va escriure Connelly Ullman, «Clarià protegía desde abajo lo que Iglesias defendía desde arriba: el honor del Partido Radical».³⁰

Després de la Setmana Tràgica, concretament aquell mateix 1909, Ignasi Clarià va haver de fugir i va acabar marxant a Buenos Aires, ja que era buscat per la policia. Sobre aquesta marxa, i a les seves memòries, Lerroux va escriure el que segueix: «Poco después Clariá emigró a la Argentina, apartado ya de toda clase de actividades políticas y societarias. No fue feliz allá. Regresó entristecido y amargado. Hace mucho tiempo que no sé de él». I més endavant: «Clariá no fue feliz. Emigró a la Argentina, con su mujer y dos hijos. Años después regresó con la muerte en el alma, pero sin su mujer y sin sus hijos».³¹ Pel que fa a l'etapa final de la seva vida, i com ja hem vist abans, sabem que almenys el 1938 encara era viu.

«La Neotípià»

En l'endemig de tots aquests episodis, i acabats els diversos períodes de presó de Clarià, al juliol de 1905 va començar les seves activitats la societat anònima «La Neotípià», un establiment tipogràfic cridat a esdevenir una impremta molt remarcable en l'àmbit del Noucentisme.³²

Tradicionalment se sol atribuir el protagonisme de la creació d'aquesta «empresa col·lectiva obrera» al mateix Ignasi Clarià i també a Josep M. Palau, un anarquista que el 1907 seria president del Centre Obrer d'Estudis Socials. En realitat, però, l'autèntic artífex del projecte va ser el tipògraf Francesc Millà i Gàcio (Gràcia 1875-Barcelona 1968), que va deixar un mecanoscrit de l'agost de 1955 titulat *Història de La Neotípià* on dóna totes les dades necessàries sobre els orígens del projecte. Ell mateix, molts anys abans d'aquest mecanoscrit –concretament el 1908, és a dir, no gaire després de la constitució de la societat–, devia ser l'autor anònim d'una llarga crònica que, sota el títol de «Gènesi de la Neotípià», figura en un opuscle propagandístic editat per la mateixa impremta i que explica també les vicissituds de l'arrencada del projecte.³³ Francesc Millà havia estat aprenent a la

30. Així ho explica LERROUX a *Mis memorias*, 396 i 647-648. Cita de CONNELLY ULLMAN a *La Semana Trágica...*, 502.

31. LERROUX, *Mis memorias*, 396 i 648.

32. Vegeu S. BARJAU, «La Neotípià: una impremta obrera a la Barcelona noucentista», *L'Avenç* 304, 2005, 53-57. Algunes fonts afirmen, erròniament, que «La Neotípià» era un «establiment tipogràfic cooperatiu», en comptes d'una societat anònima (vegeu per exemple l'article «La Neotípià» a la *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, ECSA, 1977, vol. 16, 124 de la reed. de 1989, que també n'adjudica la creació a Clarià i Palau).

33. El mecanoscrit de 1955 es troba actualment a la Biblioteca de Catalunya (BC, fons Bergnes de las Casas). Pel que fa a l'opuscle de 1908, editat en català i en castellà, s'anomena *Societat Anònima La*

impremta Ramírez, de Barcelona, havia treballat a l'editorial Garnier de París i en altres centres d'Alemanya, Bèlgica i Holanda.

Gràcies als papers escrits per Millà, sabem que la idea de crear la impremta li va venir al cap l'any 1900 en conèixer a París la impremta *L'Émancipatrice*, instal·lada segons criteris comunals, amb sous iguals i reinvertint els beneficis en el mateix taller i en un fons de suport per a projectes semblants d'altres oficis.³⁴ Va ser el 1901 que Francesc Millà, ajudat efectivament per Ignasi Clarià –que tanmateix no va sumar-se al nucli dels set fundadors–, va reunir uns quants amics de l'ofici, concretament els caixistes Francesc Sirvent, Ramon Larrosa i Josep Domènech, als quals van unir-se ben aviat els també caixistes Rossend Pons i Àngel Saver i el maquinista Francisco Roca. Després d'estudiar els precedents de projectes anàlegs i assessorats per l'advocat Amadeu Hurtado –que sembla que va proposar el nom de «La Neotípia»–, van redactar els estatuts i van constituir la societat, concretament el dia 26 d'agost de 1903, davant el notari de Barcelona Josep Sorribas i Riera. A l'article 2 dels Estatuts es definia prou clarament l'objecte fundacional de la societat:

El objeto de esta Sociedad es fundar y explotar un establecimiento tipográfico y de industrias similares mediante una organización del trabajo que, en el orden económico, subordine completamente al interés de la comunidad el individual de los asociados, que deberán ser todos trabajadores. Es una consecuencia de este principal objeto la práctica de actos solidarios con los obreros de otras manifestaciones de la producción y en especial con los que funden entidades análogas á esta.

Un cop constituïda la societat, l'arreplega del capital necessari va ser molt laboriosa, i els onze fundadors dipositaven la seva esperança a trobar algun «capitalista en acte de contrició oficiant de filàntrop». Finalment, entre els suports més importants rebuts –molts d'ells sol·licitats amb desigual fortuna a intel·lectuals, artistes i polítics– cal remarcar el préstec de 6.000 pessetes sense cap interès i per sis mesos ofert per Alejandro Lerroux el 31 de maig de 1905.³⁵

La captació del capital necessari va requerir ben bé un parell d'anys. Finalment, al juliol de 1905, com ja hem dit, va arrencar l'activitat amb la inauguració de la impremta en un local interior del número 77 del Passeig de Gràcia. En els primers treballs estampats apareixia un símbol dibuixat per Apelles Mestres, on es veia una fada amb túnica i un estel al front que agafava la mà d'un obrer agenollat als seus peus.

Neotípia. Institució obrera (Barcelona, Passeig de Gràcia, 77, interior, 1908), conté un pròleg de Joan Maragall i una il·lustració a la coberta de Josep Triadó i Mayol. N'hi ha exemplars a l'AHCB i a la BC.

34. Un article d'Ignasi Clarià sobre *L'Émancipatrice*, titulat «Cooperativa comunista», a *La Huelga General*, 8, 25 de gener de 1902.

35. Vegeu les fonts ja citades de Francesc Millà i els Estatuts de la Societat Anònima La Neotípia (Barcelona: Impr. La Neotípia, 1903, AHCB). Vegeu també, al llegat de la Biblioteca de Catalunya, el dietari manuscrit *Impresions instantànies de les visites fetes als diguemne futurs protectors de La Neotípia*, on s'expliquen les visites a persones molt significades de la societat catalana de l'època, amb resultats més aviat magres. Alguns detalls d'aquestes peripècies inicials a BARRAU, «La Neotípia...», 54-55.

L'aparició de «La Neotípiia» va ser rebuda en sectors molt amplis amb un considerable corrent de simpatia, que va expressar-se en articles a la premsa barcelonina de personalitats tan diverses i tan rellevants com Joan Maragall, Amadeu Hurtado, Luis de Zulueta, Anselmo Lorenzo, Josep Pijoan, Cebrià de Montoliu, *Xenius* (Eugeni d'Ors) i Frederic Rahola.³⁶

Les primeres suspicàcies del món societari

Pel que fa als companys de l'«Arte de Imprimir», cal dir que d'entrada van saludar la creació de la nova societat amb aquestes bones paraules:³⁷

Varios compañeros de trabajo, individuos del Arte de Imprimir, hanse constituido en sociedad anónima con el nombre de «La Neotipia», para dedicarse a trabajos tipográficos.

Hemos recibido la circular en que anuncian al público la apertura de su establecimiento, y en ella se manifiesta que sus talleres aspiran á ser un centro de extensión integral en todo lo concerniente á las Artes del Libro y una escuela mutua de perfeccionamiento moral y técnico de sus obreros, que son todos accionistas. Algunos ocupan puestos en la imprenta, mientras otros, en la interinidad, trabajan en otras casas. Anhelan que el trabajo sea algo más que la pena impuesta por el Jehová bíblico á los hombres, y al trabajar en beneficio propio, anhelan el bienestar social. En vez de asalariados son hombres productores (gracias al favor de personas altruistas que les han proporcionado recursos) y su labor queda subordinada al fin colectivo, no consintiendo que los accionistas cobren los repartos individuales.

Es de aplaudir la iniciativa de nuestros amigos; no está exenta de peligros ni completa la evolución emancipadora. Podrá dar trabajo y medios de vida á ellos, y, quizás estudiada, sea de general aplicación.

Celebramos sus propósitos y deseamos á los compañeros de «La Neotipia» muchas prosperidades. Nos agrada en extremo su propósito de dignificación moral del obrero.

De fet, la nova impremta col·lectiva va encarregar-se, un cert temps després, d'estampar als seus tallers el mateix *Boletín* de l'«Arte de Imprimir». Aviat, però, la novetat del projecte i les seves característiques devien concitar algunes suspicàcies. I n'és una prova el fet que, en l'assemblea de l'«Arte de Imprimir» celebrada el 8 d'octubre de 1905, l'aleshores president d'aquesta darrera societat, el conegut periodista Ignasi Bo i Singla, i altres associats presentessin un dictamen que va ser aprovat per unanimitat i del qual reproduïm tot seguit alguns apartats significatius:³⁸

36. Vegeu l'opuscle *La Neotipia*, Barcelona: Impr. La Neotipia, maig de 1906, que els aplega tots (AHCB).

37. *Boletín de la Sociedad del Arte de Imprimir*, 16, agost de 1905, 3-4.

38. *Boletín de la Sociedad del Arte de Imprimir* 18, octubre de 1905, 2. Josep Pijoan, redactor del diari de la Lliga *La Veu de Catalunya*, va publicar un article en què afirmava que els de «La

COMPAÑEROS:

La Comisión dictaminadora, compuesta de los infrascritos, para exponer su opinión sobre el carácter obrero de la Sociedad anónima «La Neotipia», una vez enterada de los Estatutos de dicha Sociedad, discutido su carácter y atendidos sus fines, declara:

1.º Que aún de carácter industrial «La Neotipia» y al amparo del Código de Comercio, el capital no aparece como base de la misma. Las acciones son liberadas para los fundadores, y título para alcanzarlo para el obrero asociado es el trabajo de un año, pagados sus salarios, recibiendo como interés de su capital-trabajo la acción correspondiente.

2.º No cobran intereses de ninguna clase [...].

3.º Dignifican el trabajo, pues son empresarios de su labor y prometen la solidaridad con los otros trabajadores que los imiten.

4.º Enemigos de la concentración del capital, cada socio puede sólo poseer una acción, que no es hereditaria, sino amortizada en caso de fallecimiento del individuo asociado.

5.º Su organización es lo relativamente libre que permiten las leyes.

[...] Tales principios nos impelen á pedir á la Asamblea que estime como Sociedad obrera de producción á «La Neotipia», y que sus socios, como obremos, puedan compartir con nosotros las tareas á que se dedica la «Sociedad del Arte de Imprimir».

[...] *I. Bó y Singla.*— *Mariano Caveró.*— *Eduardo Grant.*— *Pablo Barrachina.*— *Estanislao Xuclá.*

Així, doncs, l'acord adoptat per unanimitat va semblar deixar les coses clares i van transcórrer una colla de mesos sense cap problema. Però el gener de 1907, el *Boletín de la Sociedad del Arte de Imprimir* publicava una nota que anunciava el primer conflicte obert:

Según se nos asegura, una Comisión de cajistas socios del Arte de Imprimir y constantes asíduos al local del Centro, tiene el propósito decidido de dirigirse á la nueva Junta administrativa [presidida llavors per Josep Moliné] con objeto de hacer algunas preguntas relacionadas con un conflicto originado en un periódico diario de los más populares de Barcelona.

La Junta, però, feia protestes d'imparcialitat i, en cas de conflicte que ultrapassés les seves competències, es remetia a la junta general. El diari, naturalment, era *El Progreso*, òrgan oficial del Partit Republicà Radical d'Alejandro Lerroux i dirigit *de facto* per Emiliano Iglesias, i el conflicte que s'anunciava naixia com a conseqüèn-

Neotípia» «han tingut que batallar ab tothom, fins ab els mateixos obrers, que'ls volían treure de la Societat del seu ofici». Els responsables de l'Arte de Imprimir van desmentir-ho rotundament (v. *Boletín de la Sociedad del Arte de Imprimir*, 19, novembre de 1905, 3-4).

cia de l'acomiadament d'un obrer, Pere Salas.³⁹ El tema va ser objecte d'intensos debats en reunions de l'Assemblea d'aquell mes de març i, en la sessió ordinària del 7 d'abril,

[...] se lee una proposición del compañero [Joaquín] Bueso en la que se expone que, habiendo faltado á sus deberes de compañerismo en el asunto Salas y basándose en palabras que en el calor de la discusión fueron dichas por Clariá, pide la expulsión de éste de la Sociedad del Arte de Imprimir. Tomada en consideración, y después de largamente discutida, hace uso de la palabra Bueso en favor, y en contra Larrosa, Clariá y Dalmau; pásase a votación la proposición, que fué nominal á propuesta de varios socios, quedando desechada por 16 votos contra 14, siendo en número de 15 los abstentidos [...].⁴⁰

Aquell agost de 1907, la Sociedad del Arte de Imprimir va acordar d'ingressar en l'aleshores «nueva y ya potente» Solidaritat Obrera, una unió local de societats obreres de Barcelona que quatre anys més tard, el setembre de 1911, es convertiria en la Confederació Nacional del Treball (CNT). Solidaritat Obrera naixia com a conseqüència de l'evolució del moviment obrer de Catalunya cap al sindicalisme revolucionari, essencialment apolític, i com a alternativa de classe al moviment catalanista de Solidaritat Catalana. Aspirava, doncs, a demanar per a si mateixa «la representació genuïna de la classe obrera catalana», pretensió que, objectivament, la col·locava enfront dels anhels del Partit Radical d'Alejandro Lerroux, que, en el pla polític, tenia la mateixa aspiració. En l'organització de Solidaritat Obrera van prendre part tant anarquistes com socialistes, així com nous sindicalistes i fins i tot republicans lerrouxistes. Des del primer moment, la nova organització va proclamar de manera expressa la seva neutralitat envers les concepcions polítiques dels possibles adherents. Per la part socialista –autèntic origen de la iniciativa–, cal destacar en aquest procés Antoni Badia Matamala i Antoni Fabra i Ribas; per la part anarquista, Josep Prat, Anselmo Lorenzo i, sobretot, Tomás Herreros.

La reorganització de la Unió Local de Societats Obreres existent a Barcelona va arrencar doncs el juny de 1907, el 25 de juliol es va publicar un manifest i el

39. El diari es subtitulava *Diario Autonomista de Unión Republicana* i havia aparegut el 29 de juny de 1906, després que Lerroux hagués estat cessat de la direcció de *La Publicidad*. Els adversaris del nou diari lerrouxista l'anomenaven habitualment «la gaceta dels xinos» o fins i tot «la Gaceta del Celeste Imperio». En les tasques d'instal·lació de la impremta d'*El Progreso* i la confecció de la plantilla del personal van jugar un paper determinant Tomás Herreros i Ignasi Clarià, ben aviat barallats d'una manera frontal. Clarià acabaria sent el cap del taller i relegaria manifestament Herreros, que va acabar essent acomiadat després que ambdós haguessin arribat a les mans.

40. *Boletín de la Sociedad del Arte de Imprimir* 37, maig de 1907, 4. Entre els votants a favor de la proposició, Tomás Herreros; entre els contraris, Pere Dalmau i Altayó, Pablo Barrachina i Flor de Lis i Ignasi Clarià; entre les abstencions, l'afectat Pere Salas. Afegim que Joaquín Bueso García (1878-1920) era un conegut tipògraf que el 1908-1909 estava afiliat al Partit Radical de Lerroux i que a partir de 1911 militaria en el PSOE fins a la seva mort prematura.

3 d'agost es va constituir Solidaritat Obrera amb caràcter local a Barcelona. El 19 d'octubre va aparèixer a Barcelona, amb caràcter setmanal, el periòdic *Solidaridad Obrera*, que seria fins al 1939 l'òrgan informatiu més important del sindicalisme català. Finalment, el 25 de març de 1908 es va celebrar a Badalona la primera assemblea regional de Solidaritat Obrera i els dies 6, 7 i 8 de setembre es va constituir l'anomenada formalment Confederació Regional de Societats de Resistència Solidaritat Obrera, amb delegacions de 122 societats obreres.⁴¹

El conflicte entre Solidaritat Obrera i El Progreso

Ben aviat, el conflicte que inicialment s'havia suscitat amb *El Progreso* des de l'«Arte de Imprimir» va esdevenir finalment un enfrontament obert entre el diari lerrouista i Solidaritat Obrera, en un pols que, com ja hem dit de bon començament, es plantejava per determinar la influència d'anarquistes i lerrouistes dins el nou sindicat.⁴²

Abans d'entrar en el conflicte pròpiament dit, convé saber que lògicament n'hi ha una versió de Francesc Millà, que Santi Barjau ha resumit amb precisió:⁴³

Millà relata amb detall un «fastigós episodi» que els va enfrontar a la Sociedad del Arte de Imprimir i va implicar que els membres de «La Neotípia» fossin expulsats del sindicat obrer. La versió que n'explica Francesc Millà el 1955 insistirà en el component personal i anecdòtic del conflicte, sense adonar-se que, de la mateixa manera que Lerroux els havia ajudat a posar en marxa el taller, ara els utilitzava en la seva batalla política i en acabat els abandonava, foragitats de l'ambient obrer on estaven inicialment implicats. En aquell moment la Sociedad del Arte de Imprimir l'encapçalava Àngel [en realitat, Joaquín] Bueso, també responsable de la Cooperativa Imprenta Comunal. El relat de Millà carrega sobre Bueso la responsabilitat del conflicte i s'hi refereix en termes despectius que revelen una desavinença personal.

En qualsevol cas, la cosa va començar a enverinar-se al juny de 1908, arran d'una vaga que afectava el diari republicà *El Poble Català*.⁴⁴ Els responsables de

41. En general, sobre el naixement i la trajectòria de Solidaritat Obrera vegeu sobretot X. Cuadrat, *Socialismo y anarquismo...*, *passim*, particularment les p. 157-209 i 221-285. Una síntesi recent, que no cita l'obra de Cuadrat i es basa fonamentalment en els records de Josep Negre, es troba en el llibre electrònic de J. PICH i S. IZQUIERDO, *La Setmana Tràgica (1909): sagnant, roja, negra o gloriosa*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2009, 43-58.

42. Sobre el conflicte en general, vegeu l'opuscle que acabem d'al·ludir de J. NEGRE, *Recuerdos de un viejo militante*, [s.n.], [s.d.], «Cuaderno 1», 64, editat durant la guerra civil (1936?), segurament a Barcelona. Negre, que va ser temporalment tipògraf i membre de l'«Arte de Imprimir», seria el darrer secretari de Solidaritat Obrera i el primer de la CNT. Diguem també que Negre no s'està de qualificar *El Progreso* d'«el vocinglero periódico que se había hecho el dueño de la calle con sus groseras procacidades y bravuconerías» (p. 16).

43. BARJAU, «La Neotípia...», 55-56.

44. Un resum breu d'aquest conflicte a MAURA, *La Rosa de Fuego...*, 488.

l'«Arte de Imprimir», que a causa d'aquest tema van tenir tumultuoses sessions de la junta administrativa els dies 21 i 28 de juny, estaven profundament queixosos de «La Neotípiia» –a la qual titllaven ja d'«imprensa burgesa»– i demanaven l'arbitratge de Solidaritat Obrera. Els retrets que se li feien eren fonamentalment tres: en primer lloc, que els obrers-propietaris de la impremta –entre els quals Clarià i Palau– preferissin abandonar el taller que havien fundat perquè s'estimaven més treballar en diaris com *El Progreso* o *El Poble Català* on podien guanyar fins a 50 pessetes setmanals, mentre que pagaven un jornal de només 30 pessetes als obrers que els substituïen a «La Neotípiia»; en segon lloc, que en la campanya per les vuit hores la societat anònima s'hagués col·locat per sota de les cases «francament burgeses»; i, en tercer lloc, que, quan es tractava de fer treballs per als burgesos, utilitzés el peu d'impremta de «Sdad. Anónima La Neotipia, Paseo de Gracia, 77», mentre que quan eren feines de la classe obrera feia servir el d'«Imp. Mallorca, entre 257 i 259», de manera que quedava clar que hi havia dues entrades a la impremta, una per a burgesos i una altra per a obrers...

El cert és que, en una assemblea de delegats de Solidaritat Obrera del 2 de juliol, es va aprovar per unanimitat una proposició que instava les entitats obreres a declarar el *boycot* a la societat comunal, considerada «burgesa», i, per tant, a no encarregar-li cap més feina.⁴⁵ Simultàniament, i en coherència amb l'acord, l'«Arte de Imprimir» va expulsar del seu si, en una assemblea del 25 de juliol, els seus socis pertanyents a «La Neotípiia», entre els quals Millà, Saver, Sirvent, Pons, Larrosa i Domènech, així com Clarià, Palau i Dalmau, que, segons Millà i segons el mateix Clarià, no n'eren socis.⁴⁶

En conseqüència, l'«Arte de Imprimir» va demanar formalment al diari lerrouxista *El Progreso* –on, recordem-ho, treballaven Ignasi Clarià i Josep M. Palau, primer i segon dels seus tallers– que expulsés aquests dos «grocs», «por ser incompatible su carácter de obreros en El Progreso y explotadores de nuestros compañeros en La Neotipia». La resposta del diari, tal com era previsible, va ser anar diferint la decisió –que evidentment no pensava prendre– fins que, el 15 de setembre de 1908, va enviar una comunicació a la societat de resistència en què li feia saber que, mentrestant,

nos fué notificada la fundación de otra sociedad obrera [*la Sociedad de Obreros Tipógrafos*], á la cual corresponden los obreros Clariá y Palau, con

45. *Boletín de la Sociedad del Arte de Imprimir* 51, juliol de 1908, i 52, agost de 1908.

46. Romero Maura diu, erròniament, que van «abandonar» l'«Arte de Imprimir» «a finales de junio» (*La Rosa de Fuego...*, 488). L'exposició de Romero sobre el conflicte que ens ocupa pren clarament posició en tot moment contra el «sectarismo» dels anarquistes i a favor dels llibertaris que van esdevenir lerrouxistes, fins a l'extrem de silenciar l'enorme agressivitat d'*El Progreso* a partir del setembre de 1908.

L'afirmació de Clarià negant la seva condició de soci de «La Neotípiia» a *El Progreso*, 6 d'octubre de 1908. En aquest mateix escrit, Clarià reconeix haver agredit a cops de puny («unos simples mojicones») el delegat de la Societat de Metal·lúrgics a Solidaritat Obrera Joan Rius, «un acto normal entre hombres (aunque no edificante)».

otros muchos *compañeros del Arte de Imprimir*. [...] Tratándose de una cuestión doctrinal entre dos sociedades [...], no cree esta casa deba entender de ella, mas siempre respetuosa con las sociedades obreras, no tiene inconveniente en apelar el fallo de la entidad societaria superior, Solidaridad Obrera, si así lo quieren.

Vista l'actitud del diari, l'«Arte de Imprimir» va declarar-li també el boicot –amb la pretensió que els obrers deixessin de comprar-lo–, cosa que va desfermar una virulenta campanya d'*El Progreso* contra la societat de resistència i els seus responsables.⁴⁷ El conflicte va semblar afluixar davant la proximitat de la celebració del Congrés constituent de Solidaritat Obrera, que, com ja sabem, va tenir lloc a l'inici de setembre de 1908. Però immediatament després, la societat «Unió de Metal·lúrgics», propícia als radicals, va sol·licitar que es revoqués l'acord unànime que havia pres la confederació obrera. Així, doncs, l'1 d'octubre de 1908 va tenir lloc una assemblea extraordinària de delegats. En un discurs pronunciat davant l'assemblea, el tipògraf Joaquín Bueso –que paradoxalment militava aleshores en el Partit Radical– va aportar nous arguments en contra de «La Neotípia», entre els quals els abusos que s'havien comès contra els qui hi treballaven, entre els quals Tomás Herreros. Després va posar en relleu «el alejamiento de Clariá de la organización societaria» després del protagonisme que havia tingut en la vaga general de 1902. Segons Bueso,

Parece ser que los sucesos ocurridos durante aquella memorable etapa del proletariado barcelonés, obraron enérgicamente sobre el ánimo de los citados, provocando en ellos un cambio en su activa vida societaria, y como consecuencia de ello, su retraimiento casi absoluto en todo lo referente al movimiento social.⁴⁸

El cas és que l'assemblea del 8 d'octubre va ratificar l'acord adoptat al juliol de considerar *burguesa* «La Neotípia» amb el resultat següent: vots a favor, 30 societats; en contra, 7, i abstenció, 9. Malgrat el resultat prou clar, i en paraules de Xavier Cuadrat, «Los votos en contra y la mayor parte de las abstenciones reflejan el influjo que seguía ejerciendo el lerrouxismo entre el proletariado organizado barcelonés...»⁴⁹

L'intent d'un arbitratge

Així, doncs, polaritzada ja la qüestió entre la societat de resistència de l'«Arte de Imprimir» i el diari lerrouxista *El Progreso*, les dues parts van demanar, en efecte,

47. Sobre la favorable resposta dels obrers al boicot, vegeu NÈGRE, *Recuerdos de un viejo militante*, 16 i ss.

48. *La Publicidad*, 3 d'octubre de 1908. En aquesta època, aquest periòdic republicà va dedicar llargues cròniques diàries al conflicte, en oposició frontal a *El Progreso*.

49. X. CUADRAT, *Socialismo y anarquismo...*, 272. El «Arte de Imprimir» valorava l'acord com a «Litigio terminado» en unes conclusions publicades al seu *Boletín* 55, novembre de 1908.

que una comissió d'arbitratge del consell directiu de Solidaritat Obrera dictaminés al voltant del conflicte que les enfrontava. El document en el qual es pactava l'arbitratge establia que ambdues parts n'acceptaven la composició i n'acatarien el veredict. En virtut, doncs, d'aquest encàrrec, les persones escollides, Antoni Badia Matamala, Joan Escandell i Rafel Bernabeu, van emetre un dictamen el 6 de novembre en el qual, recollint fonamentalment els arguments de l'«Arte de Imprimir», declaraven que

[...] debe procederse inmediatamente á la expulsión de los obreros Clariá y Palau, de la imprenta de *El Progreso* por no estar asociados primero, y luego por haber traicionado los intereses de la clase obrera á la cual los aludidos dicen pertenecer.

Els càrrecs que motivaven un acord tan terminant declaraven provat, entre altres fets condemnables, que Clarià i Palau, essent encara socis de l'«Arte de Imprimir», havien reclutat esquirols per fer front a les mesures que aquesta societat de resistència pogués adoptar contra *El Progreso*; que, un cop expulsats, havien fundat una societat anàloga a l'«Arte de Imprimir», la «Sociedad de Obreros Tipógrafos», composta de dissidents i expulsats –*amarillos* i *revienta-buelgas*, en terminologia societària–; i que, en la seva feina al diari, discriminaven els obrers en funció de la societat de resistència a la qual pertanyien.⁵⁰

En principi, i en contra del compromís que havia adquirit, *El Progreso* va negar-se a complir la resolució de la comissió d'arbitratge. Més endavant, en compliment «formal» i aparent del dictamen, va fer fora Clarià i Palau dels seus tallers el 5 de desembre...⁵¹ i és que s'acostaven unes eleccions parcials de diputats a Corts –calia cobrir les vacants de Salmerón, Macià, Sunyol i Junoy–, que aconsellaven no indisposar-se amb aquell sector d'obrers que, simpatitzant amb l'«Arte de Imprimir», poguessin ser proclius a votar el Partit Radical. Les eleccions van tenir lloc el 13 de desembre i van saldar-se amb un gran èxit per part del partit lerrouxista, que va obtenir tres dels quatre escons en disputa, un dels quals per al mateix Alejandro Lerroux que en aquella època, i des de finals de febrer de 1908, es trobava exiliat a Buenos Aires. Segons els socialistes, la reacció del líder va ser apoteòsica: «Nosotros hemos reventado a Solidaridad Catalana y también reventaremos a Solidaridad Obrera»...⁵²

De moment, i com a prova de força, l'endemà mateix de les eleccions *El Progreso* va readmetre Clarià i Palau als seus tallers, justificant-ho amb l'argument que «los

50. Text íntegre del dictamen al *Boletín de la Sociedad del Arte de Imprimir* 55, novembre de 1908.

51. «Cumpliendo el fallo», *El Progreso*, 6 de desembre de 1908. Així i tot, el diari es reservava el dret de discutir i revisar la resolució, actitud premonitòria que va motivar un advertiment del setmanari socialista *La Internacional* d'11 de desembre de 1908 («Crónica crítica: ¡Ojo con ellos!»).

52. Així ho assegura el setmanari socialista *La Internacional*, 5 de febrer de 1909. Romero Maura, fidel al posicionament que ja hem explicat, considera «improbable» aquesta frase, com d'altres en el mateix sentit que socialistes i anarquistes van atribuir en aquella època als lerrouxistes.

consideramos desde luego suficientemente castigados con la suspensión sufrida [de nou dies]. I la readmissió va tenir una altra cua: l'«Arte de Imprimir» va retirar sis obrers associats dels tallers d'*El Progreso*, basant-se en el fet que hi treballaven esquiroles. Els sis obrers associats es van declarar aleshores en «vaga de dignitat».⁵³

No cal dir que el nou boicot de Solidaritat Obrera i el «Arte de Imprimir» contra el diari lerrouxista va ser replicat per part d'*El Progreso* –que tenia molt de predicament entre amplis sectors del moviment obrer barceloní i que se sentia envalentit pel resultat electoral– amb una nova campanya de gran virulència contra ambdues organitzacions, en la qual se les acusava de ser instruments del catalanisme polític de la Lliga i del jesuïtisme i de buscar la destrucció del Partit Radical, temorosos com eren de la implantació de la República. La pugna, doncs, per l'espai obrer dins i fora de Solidaritat Obrera s'agreujava i, a manca d'arguments, l'atac contra els líders de la confederació obrera es va personalitzar en aquesta fase sobretot en l'anarquista Tomás Herreros i el socialista Badia i Matamala, al qual s'acusava sense embuts de confident del governador.⁵⁴ I, en paraules de Connelly Ullman,⁵⁵

Solidaridad Obrera replicó con encono a las acusaciones radicales, en parte porque sus dirigentes se sentían «tan villanamente burlados» en la cuestión de las elecciones, pero, además idealizaron el conflicto, situándolo entre la demagogia de los radicales y la revolución de la federación obrera. Acusaron a los radicales de servir únicamente a sus fines electorales o actuar sólo «para dar lustre y esplendor a determinados individuos», y repitieron la vieja acusación de que los radicales reclutaban obreros en defensa de «intereses burgueses». Como un ideal positivo, la Solidaridad convocó a los obreros a «la afirmación de la personalidad social de nuestro proletariado y la entrada del mismo en el campo del internacionalismo, de la lucha de clases y de la revolución social.

En efecte: en un intent per neutralitzar la campanya del diari, la confederació obrera i la societat de resistència van intentar celebrar un míting «de controvèrsia» a la Bohèmia Modernista –l'antiga Serpentina– el diumenge dia 7 de febrer de 1909, acte que va ser rebutat, poc després del seu inici, per grups d'obrers sens dubte organitzats pel diari i en el qual va ser agredit el president de l'«Arte de Imprimir», Joaquín Bueso, que en va sortir ferit.⁵⁶ A la vista d'això, Solidaritat Obrera va convocar una assemblea regional de societats obreres de resistència al capital. En

53. CUADRAT, *Socialismo y anarquismo...*, 275.

54. Per exemple: *El Progreso*, 24 de desembre de 1908. Vegeu també CUADRAT, *Socialismo y anarquismo...*, 278-279.

55. CONNELLY ULLMAN, *La Semana Trágica...*, 227-228. També els socialistes van replicar amb gran indignació a «la bofetada», a la «traïció infame»: vegeu l'editorial de *La Internacional*, 11 de desembre de 1908 (amplis extractes a CUADRAT, *Socialismo y anarquismo...*, 275-277).

56. La gravetat dels fets, i de l'enfrontament en general, van motivar un allunyament progressiu de Bueso del Partit Radical. Més endavant continuaria amb la seva militància sindicalista i dirigiria *Solidaridad Obrera* fins poc abans del seu ingrés en el Partit Socialista, en el qual va

aquesta assemblea, celebrada el 21 de març de 1909 i a la qual va assistir parcialment Emiliano Iglesias, es va prendre un acord per amplíssima majoria (78 vots a favor, 4 en contra i 8 abstencions):⁵⁷ aquest acord ratificava la conducta seguida per Solidaritat Obrera i declarava *El Progreso* «enemic de la classe obrera organitzada» si no canviava d'actitud en el termini de vuit dies.

De fet, el que estava en joc era evident: ni més ni menys que la independència del moviment obrer català respecte del control del partit lerrouxista. O, en altres paraules: «Se trataba de organizar a los trabajadores, no para vivir bajo la tutela de ningún partido político ni de ninguna de las dos ramas en que se divide el socialismo, sino para la lucha de clases, haciendo de las sociedades de resistencia escuelas educadoras para esa misma lucha».⁵⁸ Altres mítings van celebrar-se per tot Catalunya en aquelles primeres setmanes de 1909 (Mataró, Sabadell, Terrassa, Vic...), algun cop en forma de controvèrsia entre les dues parts oposades. Això no obstant, la clara confirmació assembleària de la línia seguida per la confederació obrera no va fer-se sense costos, ja que algunes poques societats, com els Dependientes de Carbonería o els de la Subasta de Pescado, van separar-se de Solidaritat Obrera.⁵⁹

Per la seva banda, els socialistes, que juntament amb els anarquistes havien contribuït directament a la formació de la Solidaritat Obrera, van defensar el seu arrenclament amb l'«Arte de Imprimir» com una continuació d'aquella mateixa entesa.⁶⁰ *El Progreso* no trigaria gens a adonar-se'n i acusaria el cop el 24 de març de 1909: «Han venido los socialistas, y con dinero y halagos han alquilado la bandera fingida y ya tenemos socialistas y anarquistas partiendo un piñón»... Tanmateix, no cal ser molt malfiat per comprendre que l'actitud dels socialistes tampoc no era precisament desinteressada, ja que, en paraules de Joan B. Culla, tenien «la secreta esperança de substituir el partit radical en la direcció política del proletariat barceloní».⁶¹

militar a partir de l'octubre de 1911. Vegeu les precisions de CUADRAT (*Socialismo y anarquismo...*, 277, n. 285) a les explicacions errònies, en aquest sentit, de Romero Maura.

Una setmana abans d'aquest acte fallit, el 31 de gener, ja se n'havia celebrat un altre en el mateix local, organitzat per la Sociedad de Obreros Tipógrafos, en el qual havien intervingut Arellano, Palau, Homedes i, durant més d'un parell d'hores, Clarià, que va criticar a fons, entre d'altres, els anarquistes Rodríguez Romero, Anselmo Lorenzo i Tomàs Herreros (vegeu-ne una encesa crònica a *El Progreso*, 1 de febrer de 1909).

57. En la versió de NÈGRE (*Recuerdos de un viejo militante*, 24-25), Iglesias «quedó hecho jirones en medio de la sala». Més concretament, «perdió el color, y su rostro, con expresión de penoso desmayo, estaba humedecido por un agobio sin fin. La depresión de su ánimo llegó al extremo de descomponerse de tal modo que sufrió hasta vómitos, arrojando toda la bilis que le habíamos hecho tragar durante la campaña».

58. Extret de *Solidaridad Obrera* i reproduït a *La Internacional*, 5 de febrer de 1909.

59. Tot aquest procés àmpliament explicat a: suplement del *Boletín de la Sociedad del Arte de Imprimir* 55, novembre de 1908; un altre suplement al *Boletín* 58, abril de 1909; i en el *Boletín* mateix, 59, juny de 1909. Vegeu-ne també detalls a Cuadrat, *Socialismo y anarquismo...*, 280-283. Sobre l'anomenada Assemblea Obrera Catalana del dia 21 de març de 1909, vegeu *Solidaridad Obrera*, 26 de març de 1909.

60. Vegeu l'editorial de *La Internacional*, 5 de febrer de 1909.

61. CULLA, *El republicanisme lerrouxista...*, 194.

La Setmana Tràgica

El conflicte va entrar tot seguit en un cert punt mort, mentre el boicot de la confederació al diari continuava. Així i tot, pel maig, en les eleccions municipals de 1909, els lerrouxistes van poder comprovar, amb els 20.000 vots que van rebre a Barcelona, que el conflicte no havia fet minvar el suport que tenien encara entre els obrers.⁶² I ben obertes encara les hostilitats entre Solidaritat Obrera i «Arte de Imprimir», d'una banda, i el diari *El Progreso*, de l'altra, els fets revolucionaris de la Setmana Tràgica, que van produir-se entre el 26 de juliol i l'1 d'agost de 1909, van significar, com és lògic, un canvi d'escenari total en la lògica dels esdeveniments.⁶³

D'una banda, la polèmica actitud durant aquells «set dies de fúria» dels lerrouxistes –i en particular del seu líder en aquells moments a Barcelona, Emiliano Iglesias– van posar de manifest la continuïtat d'un estil i d'unes pràctiques que constituïen sens dubte un tret genuí del Partit Radical. De l'altra, bona part dels homes que havien protagonitzat el conflicte que acabem de relatar van ser també protagonistes dels fets d'aquella setmana i en van sofrir les conseqüències. Vegem-ho, si no: el tipògraf andalús José Rodríguez Romero, un dels capdavanters més significats de l'«Arte de Imprimir» –de la qual va ser president– va ser també, segons algunes versions, un dels tres membres del comitè que va convocar la vaga general del 26 de juliol;⁶⁴ el tipògraf valencià Josep Negre, també dirigent de l'«Arte de Imprimir» i que hauria de ser el darrer secretari de Solidaritat Obrera i el primer de la futura CNT, va tenir també un cert protagonisme en la revolta; Tomás Herreros va ser detingut el dia mateix de la vaga, quan es trobava al carrer arengant un grup de reservistes i altra gent; Ignasi Clarià, com ja sabem, va ser molt actiu al carrer i va encarregar-se de fer desaparèixer els papers que podien comprometre Emiliano Iglesias; i aquest darrer, principal responsable del Partit Radical en absència de Lerroux, va ser un dels protagonistes més notables de «las gloriosas jornadas de julio», amb una polèmica i confusa actuació, com ja hem dit.

Acabada la rebel·lió de juliol, el moviment repressiu que va seguir-la va comportar la fuga de Rodríguez Romero i de Clarià –a París i a Buenos Aires, respectivament–, la probable absolució d'Herreros després que la seva causa passés a la jurisdicció civil i, no sense uns certs tràngols, una sentència absolutòria del 4 de març de 1910 per a Iglesias, el qual encara va tenir l'oportunitat d'intervenir en la defensa d'altres processats.

62. CONNELLY ULLMAN, *La Semana Trágica...*, 228.

63. Considerem innecessari esmentar l'abundosa bibliografia relativa a la Setmana Tràgica; retinguem només, preferentment, l'obra de Connelly Ullman i la *Causa contra Trinidad Altet...*, que ja hem citat. Una recent síntesi divulgadora dels fets a A. DALMAU, *Set dies de fúria. Barcelona i la Setmana Tràgica, juliol de 1909*, Barcelona, Columna, 2009.

64. Per contra, i segons el socialista Antoni Fabra i Ribas –que era un altre dels tres– el membre anarquista del comitè va ser en realitat l'enquadernador Francisco Miranda.

Cloenda

Pel que fa al conflicte pròpiament dit, i desactivada en bona mesura la virulència dels mesos anteriors a la Setmana Tràgica –i amb Ignasi Clarià a l'exili–, el cert és que va acabar tenint un desenllaç que es pot considerar finalment favorable a les posicions sostingudes per la societat de resistència i per Solidaritat Obrera. Així ho explica Josep Negre, el tipògraf que, com hem dit, seria més tard secretari general de la CNT:

[...] no se dió satisfacción a Arte de Imprimir hasta después de unos dos años de bregar dura y bravamente, en que el lerrouxismo tuvo que aceptar a los compañeros huelguistas y pagar una indemnización de unos cuantos centenares de pesetas, indemnización que los obreros tipógrafos distribuyeron entre la Comisión Pro presos, el semanario Solidaridad Obrera y una Comisión constituída para recoger fondos destinados a la edificación de un inmueble para la Federación Local de Sociedades Obreras, bella iniciativa que no llegó a cuajar.⁶⁵

Efectivament: al juliol de 1910, l'«Arte de Imprimir» va percebre d'Alejandro Lerroux en persona un ingrés de 500 pessetes «como correctivo impuesto á varios compañeros de *El Progreso*». En aquella època, o almenys a l'inici de l'any 1911, l'«Arte de Imprimir» tenia la seva seu al carrer de la Mercè, 19, i comptava amb 286 associats.⁶⁶

Per la seva banda, «La Neotípi» continuaria la seva trajectòria en el món de les arts gràfiques fins a la seva total liquidació el 1948, ja en ple franquisme. Santi Barjau resumeix aquesta etapa amb les paraules següents:⁶⁷

El 1919, a causa del «mal comportament» d'un dels socis, el sindicat va intentar emparar-se judicialment de la impremta, al·legant incompliment dels estatuts. Després de consultar un cop més amb Amadeu Hurtado, van decidir dissoldre la cooperativa [...] i les instal·lacions passaren a la societat regular col·lectiva Olmedo & C^a, formada per Larrosa, Millà, Saver, Olmedo i Carbassa. La nova versió dels estatuts comporta una certa relaxació dels propòsits inicials, tot mantenint la prohibició del repartiment individual dels beneficis. Després de la Guerra Civil els únics supervivents, Millà i Olmedo, acordaren separar-se; el 1945 aquest darrer va vendre l'empresa, la qual fou liquidada el 1948.

Fins aquí la crònica detallada d'un conflicte enverinat de mala manera entre dos corrents ideològics que, com hem dit a l'inici, havien viscut fases diverses i

65. NEGRE, *Recuerdos de un viejo militante*, 6.

66. *Boletín de la Sociedad del Arte de Imprimir*, 60, gener de 1911.

67. BARJAU, «La Neotípi...», 56. Aquest article recull també una relació dels treballs tipogràfics més notables efectuats per la impremta.

contradictòries d'aproximació i d'allunyament. Exposades les actuacions i les raons dels dos bàndols oposats, resultaria certament fora de lloc atribuir culpes i responsabilitats en el que va ser una agra disputa per un mateix territori –el moviment obrer barceloní i català–, una disputa que sens dubte s'havia acabat d'embolicar a causa de profundes animadversions personals. Tanmateix, una bona manera de sintetitzar-la –i de cloure aquest treball– pot consistir a recórrer a unes paraules breus i esclaridores de Joan B. Culla:⁶⁸

En qualsevol cas, l'afer de «La Neotípia» no és una querella *ètica* entre *bons pastors* i *mals pastors* del proletariat, entre sindicalistes honestos i «arribistas sin escrúpulos»; l'enfrontament es produeix entre un lerroxisme *polític* i *obrerista* que fa funcions pròpies d'un partit socialista, sense ésser-ho, i l'anarquisme –ara amb un format sindicalista– *antipolític* i *obrer*, que combat els radicals, no per corruptes, sinó perquè entén que, amb miratges electorals i promeses reformistes, desvien els treballadors de llur veritable camí...

68. CULLA, *El republicanisme lerroxista...*, 193-194.